

מסדר החנוכה והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל י ו נ ו ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ר ע
ערוכים בידי ד"ר נחמה ליבוביץ - שנת העשרים ואחת

מקור (תשנ"ב)

הצמדה לשבת חנוכה

זכוריה ב' י"ד - ד' ת

המנוחה

א. אבן כספני בספרו "מנוחה כספני" מקשה לפסוקנו

כאשר ראה זכריה זאת המראה שאל להמלאך הדובר בו שיודיעהו מה אלה,
ויען המלאך הדובר בו (פ' ו) "זה דבר ה' אל זרובבל לאסור לא בחיל
ולא בכח כי אם ברוחי אמר ה' " והיה ראוי לומר "אלה שבעה עיני ה'
משוטטים בכל הארץ" (ע' ב' י') וכן היה ראוי לומר "אלה שני בני
היצהר העומדים על אדון כל הארץ" (פ' י"ד) ואיך אמר "זה דבר ה' אל
זרובבל לא בחיל ולא בכח...?"

והנה אחדות מן הנושבות:

רש"י ד"ה מה אלה אדוני: מה זה שהזיתים במסקים מאליהם והשמן בא אל הנרות
מאליהו?

" זה דבר ה' אל זרובבל: זה סימן לך להבטיח את זרובבל כשם שהזיתים
והשמן הזה בגמר מאליה לכל דבריו, כך לא בחיל ולא בכח שלכם
תעשו את בנין ביתי.

" כי אם ברוחי: אני אתן רוחי על דריוש ומניח לכם לבנות ולעשות כל
צרכי יציאת הבנין מאלו ולעזור אתכם בחטין ויין ושמן ועצים כמו
שמפורש בעזרא ולא תצטרכו לעזרת אדם.

רד"ק ו' ד"ה ויען לא בחיל ולא בכח: כמו שראית מעשה המנוחה בעשה מאליה בלא
אדם עורך את הנרות ומציק בהם את השמן, כך יעשה בנין הבית בלא
כח אדם אלא ברוח הא-ל-י' וברצונו, ועוד יפרש לו המראה דרך פרט.

הבארך ד"ה מה אלה אדוני: על מה רומז מראה המציקים את השמן אל הנרות? ולא
שאל על המנוחה, כי הנביא השיג שרמזה על ישועת ישראל, כידוע שאור הוא
סימן על התשובה והשלוחה.

ד"ה זה דבר ה' אל זרובבל: זה המראה של הזיתים סימן הוא על זרובבל.
כשם שהשמן בגמר לכל דבריו ולא יקוה לאיש, כך לא בחיל ולא בכח שלכם
תוכלו לעשות את הבית, "כי אם ברוחי" - בהשגחתי הפרטית עליכם, ויתבונן
הקורא תפארת מליצת [א] המקרא בהוראת "חיל" ו"כח" שהמה ברדפים בענין,
וההבדל ביניהם, כי "כח" מורה על השגת דבר בכח עצמי, ו"חיל" על השגת דבר
ע"י כח זולתו, ומעתה יאמר, כי התשובה לא תהיה ע"י שום כח גשמי, כי אם
ברוחי. [ב] בהשמטת הפעל "יעשה" או "יהיה"...

- (1) מהי תשובתם לשאלת אבן כספני?
- (2) האם מתנגדים רד"ק והבארך לפירוש רש"י או חוזרים עליו רק בנסוח אחר?
- (3) לאלו פסוקים מתכוון רד"ק באמרו "עוד יפרש לו המראה דרך פרט"?
- (4) שניין "ידוע" לו לבעל הבארך "שאור הוא סימן על התשובה"?
- (5) בשני צורות סגנון רואה בעל הבארך את "תפארת מליצת המקרא" של פסוקנו. הסבר את השני.

ב. המסך הנ"ל.

אברבנאל

...ורש"י פירש "מה זה שהזיתים במסקים מאליהם והשמן בא אל הנרות מאליהו..."
(ומביא את כל דברי רש"י. ע' לעיל) וכן פירושו המפורשים כלם.
ואתה רואה שאין בכתוב דבר ממה שאמרו ששאל, כי הוא שאל "מה המה אלה"
כמו ששאל על הסוסים ועל הקרבות, לא על מעשה השמן מאליהו.
ועוד איך אמרו, שיבנו בית ה' לא בחיל ולא בכח כי אם בכוחו, והנה הם
בסלאכת הבונים ובחיל ובכח הנערים, שהיו מחזיקים ברמחום ובחניתות,
ובעזרת מלך פרס?

ואין ספק אזלי שהיתה המבורה משל לאומה, שעם היתה עתה הולכת בחשך לעתיד לבוא. תהיה גאולתה מבורה מאירה אל עבר פניה... ולזה אמר זכריה (ב') "רני ושמחי בת ציון כי הבני בא וושכבתי בתוכך... ובלורו גויים רבים אל ה' ביום ההוא והיו לי לעם..."

... ואמר עוד, שראה את המבורה "כולה" (ג' ב'), להגיד שלא תהיה האומה אך כאשר היה בבית שני, שעלו שמה שנים מן השבטים בלבד וגם אלה לא בשלמותם, אמנם לעתיד לבוא ראה המבורה "כולה", לפי שיתקבצו השבטים כולם שמה ולא ישאר אחד מהם בגלות, וכבר נרמז זה למעלה באמרו (ב' ט"ו) "ובלורו גויים רבים אל ה' ביום ההוא"... עוד ראה (ד' ב') "גולה על ראשה" וגולה היא עטרת. והענין בזה שהאומה בבית שני לא היתה עטרה על ראשה, לפי שתמיד היתה נכבעת למלכי האומות הנכרים המושלים בה, פעם לפרט, פעם ליון, פעם לרוסי. אמנם בזמן תשועתה תהיה הגולה והכותרת על ראשה, כי לא תהיה נכבעת לשום אומה.

... עוד מלך המשיח נאמר בשם "זרובבל" לפי שיהיה מיוצאי הלציו והודיעו שלא יקנה ממשלתו בחיל ולא בכח כמלכי האומות, כי אם ברוח ה' כמו שאמר ישעיה (י"א) "ויצא חסר מגזע ישי... ונחה עליו רוח ה'". וכן אמר (ישעי' מ"ב) "הן עבדי אתמך בר... נחתי רוחי עליו ששפט לגויים יוציא". ואמר (שם) "קנה רצון לא ישבור" דומה למה שאמר כאן "לא בחיל ולא בכח".

ועליו אמר (ד' ז') "מי אתה הר הגדול לפני זרובבל למישור". רוצה לומר: מי אתה מלך המשיח שאתה הר הגדול לפני זרובבל, כלומר שבערכו ולפניו תהיה אתה הר הגדול, כי זרובבל היה פחת יהודה, וזה יהיה מלך על כל מלכי האדמה! ואמר שאותו מלך המשיח יהיה למישור, ר"ל שיהיה מישר את כל העמים ומדריכט במעגלי דק וכמו שאמר ישעיה (ב') "ושפט בין הגויים..."

- (1) במה שונה פתרונו של אברבנאל עקרונית מפרושי קודמיו?
- (2) מה הן שתי טענותיו של אברבנאל בגד פרושי קודמיו?
- (3) מה אפשר לסעון בגד טענתו השניה? x
- (4) במה סומה פרושו לפסוק ז' מפרוטו של מקרא? x
- (5) מה הניעו להקטין את ערך תקופת בית שני ולהתעלם כליל מתקופת שלטון החשמונאים? x

ג. זה דבר ה' אל זרובבל לאמר לא בחיל ולא בכח.

- x (1) לאן מוסבת מלת "זה" לפניו או לאחריה?
- (2) רב פרשנינו מפרשים "אל זרובבל" - "על זרובבל", מה נימוקם לפירוש זה והיכן מצינו "אל" בהוראת "על"?

ד. ו. ויען ויאמר אלי:

אברתם כהנא "פירוש מדעי" זכריה ב' ו'.

המשכו של לשון זה הוא בפסוק י': שבעה אלה עיני ה' המשוטטים בכל הארץ.

מדכי זר כבורי: "הספרים חגי זכריה מלאכי". (ירושלם תשי"ז)

נראה לי שלפי פשוטו של מקרא מתיחס דבר ד' (שבפסוקים ו' - י') גם אל מראה האבן (ג' ט') וגם אל מראה המבורה, כי שבעת העינים כשבעת הנרות מורות על עיני ה' והשגחתו. השוטיב הוא אחר ושהי המראות הן קשורות ומחודקות זו לזו. גם בפרק ב' א' דבר ה' בפסוקים י"ב-י"ג אינו מתיחס דוק אל המראה שלפניו, היא מראת המודד, אלא למראה הקרבות שבה... לית הפרק, הרי שזו שיטה.

- (1) במה שונה פתרון המבורה לפי שניהם מפתרונו לפי רט"י - וד"ק והבאור?
- x (2) היכן מצינו במקרא את הדמיון של "עיני ה'" בטובן השגחתו?
- x (3) מה המריץ את כהנא (ההולך כאן בעקבות רוב חכמי אור"ע) לקשר את פסוק ה' עם פסוק י'?

ה. ז. מי אתה הר הגדול לפני זרובבל למישור

ראב"ע ד"ה מי אתה.

הנביא ידבר אל כל שר ומלך: אם אתה נחשב בעיניך כהר שלוני הגדול, למישור חשוב לפני זרובבל.

- (1) מי הוא המלך או השר אשר אליו יכוון הנביא דבריו?
- (2) היכן מצינו שלטון מסומל בהר ארמאקוט גבוה?
- (3) התוכל להסביר את התופעה הלשונית המוזרה "הר הגבוה"?